

SKVOSTY V RASTLINNEJ RÍŠI

Črievičník papučkový – kráľ našich orchideí

Prvá časť latinského rodového mena tejto vzácnnej rastliny *Cypripedium calceolus* vraj súvisí s antickou bohyňou lásky Afroditou, ktorej patril ostrov Kypros. Ju, ako obyvateľku tohto ostrova, nazývali Kypris. Druhá časť rodového názvu pochádza od slova pedilon – papučka.

Črievičník papučkový (*Cypripedium calceolus*)

Táto trváca bylina obdobia vegetačného pokoja prežíva plazivým šupinatým podzemkom s mnohými koreňovými vláskami. Dorastá do výšky 15 – 50 cm. Na dužinatej stonke vyrastajú tri až štyri striedavé listy, ktoré sú sediace, objímavé so širokou pošvou. Ich tvar je široko elipsovité až kopijovité.

Najnápadnejším orgánom tejto rastliny je kvet, ktorý svojimi rozmermi patrí k najväčším v celej rastlinnej ríši na Slovensku. Vyrastá v pazuche lupeňovitého listeňa. Žltý pysk je tri až štyri centimetre dlhý, papučkovito vyhlbený, v spodnej časti veľmi vypuklý. Päť okvetných lístkov má červenú farbu a dĺžku od troch do piatich centimetrov.

Kvitne od mája do júla. Pre svoj život potrebuje symbiózu s hubami a baktériami. Veľmi zaujímavý je spôsob jeho opelenia. Pri návšteve kvetu hmyz spadne do dutiny, ktorá tvorí pascu. Späť sa kvôli hladkým a strmým stenám dostať nemôže. Jediná cesta smerom k vonkajšiemu svetu vedie miestom, kde sú uložené rozmnožovacie orgány. Tam zanechá peľ z predchádzajúceho kvetu, čím dôjde k opeleniu. Slabší hmyz sa často prilepí na lepkavý peľ a zahynie. Ťažký hmyz spadne na spodok dutiny, ktorú pretrhne, a vypadne z nej von. K opeleniu nedôjde, neopelené kvety zostávajú dlho v plnej kráse. Tie kvety, ktoré sú opelené, rýchlo vädnú a menia sa na suchý pukavý plod tobolku. Semená rozširuje vietor.

Črievičník papučkový patrí k polovýslnným rastlinným druhom, rozšírený je na vápencoch a dolomitoch od nížin až po horský stupeň. Rastie najmä v bučinách a v zmiešaných lesoch, v krovinách i na okrajoch lesov. Na Slovensku sa vyskytuje v oblasti západoslovenských a stredoslovenských vápencov a dolomitov, v Slovenskom kráse, v povodí Hornádu a na Pieninách. Fotografia ho zachytáva neďaleko obce Vernár v okrese Poprad pri jednej zo vstupných brán vstupe do národného parku Slovenský raj.

Pre krásu ho ľudia často trhali alebo vykopávali, čím sa stal veľmi zriedkavým. Hovorí sa, že ho môžeme nájsť iba náhodou. Stará povera tvrdí, že ak sa ho podarí nájsť mladému mužovi, dočká sa peknej ženy.

Na Slovensku patrí k úplne chráneným rastlinám, druhom európskeho významu. Spoločenská hodnota jedného jedinca je 99,58 €, čo predstavuje 3 000 Sk.

Dryádka osem lupienková – pozostatok doby ľadovej

Botanici ju nazývajú odborné *Dryas octopetala*. Rodový latinský názov tejto rastliny *Dryas* pochádza z gréckej mytológie a vyjadruje označenie lesnej nymfy, dryády. V 18. storočí Linné použil názov *Dryas* v súvislosti s gréckym slovom drys – dub. Toto označenie sa vzťahuje na polotrváce kožovité listy tejto rastliny, ktoré sú podobné dubovým. Druhový názov *octopetala* sa vzťahuje na osem korunných lupienkov kvetu.

Dryádka osem lupienková (*Dryas octopetala*)

Tento nízky kríček (vysoký iba 2 – 10 cm) s veľmi rozkonáreným kmienkom často tvorí rozľahlé vankúšovité trsy. Vyskytuje sa prevažne v subalpínskom až alpínskom stupni na vápencoch a dolomitoch. Na Slovensku ju môžete vidieť v Malej a Veľkej Fatre, Západných a Belanských Tatrách,

Rozľahlé trsy môžu zaberáť až niekoľko štvorcových metrov

v Chočských vrchoch, na Muránskej planine a ojedinele i vo Vysokých Tatrách. Rastie na sutinových poliach, na bralách a balvanitých sutinách i na kamenistých holiach. Pri jej pozorovaní a najmä fotografovaní je často potrebná i dávka odvahy a horolezeckého majstrovstva.

Kvitne od mája do augusta. Patrí k priekopníckym druhom, nadzemnou zakoreňujúcou stonkou pokrýva sutinu. Je veľmi odolná voči vetru, dobre znáša sucho i chlad. Fosílné nálezy dokazujú, že existovala už v predposlednej, ale najmä v poslednej dobe ľadovej. Po ústupe ľadovcov – v tzv. dryasovej dobe – bola vedúcou rastlinou.

Rastie veľmi pomaly, storočné kmienky majú priemer iba 3 cm. Na Slovensku je úplne chránená. Zaradená je k druhom národného významu, pričom spoločenská hodnota jedinca dosahuje 26,56 € (800 Sk).

Horec bodkovaný – ozdoba hôr i potrava svišťov

V odborných kruhoch je známy pod latinským názvom *Gentiana punctata*. Rodový latinský názov *Gentiana* pochádza od mena ilýrskeho kráľa Gentisa, ktorý žil okolo roku 500 pred našim letopočtom a odporúčal horec ako účinný liek proti moru. Druhový názov *punctata* – bodkovaný – súvisí s fialovými bodkami, ktoré sa vo veľkom počte vyskytujú na jeho mohutných žltých kvetoch vyrastajúcich na vrchole byle vo zväzoch v pazuchách horných listov.

Horec bodkovaný (Gentiana punctata)

Celá rastlina dosahuje výšku asi 20 – 60 cm. Z hrubého podzemku vyrastá priama stonka, ktorá je slabo hranatá a dutá. Bazálne listy sú malé, vyššie postavené veľké, sediace. Tvar čepele je vajcovitý, končístý. Pozorovateľ si na listoch môže ľahko všimnúť výrazné žilky, ktorých býva päť.

Kvitne od júla až do septembra, v tomto období je ozdobou hôr i pastvou pre oči okoloidúcich turistov. Kvety sa otvárajú len pri dennom svetle. Večer alebo pri zamračenom počasí, daždi, ľadovci a silnom vetre sa zatvárajú. Opelenie zabezpečujú čmele a motýle. Po opelení a oplodnení sa kvety menia na suché pukavé plody s väčším počtom semien – tobolky.

Kvet horca bodkovaného

Jedince sa rozmnožujú vystreľovaním semien z rastliny alebo ich rozširovaním vzdušnými prúdmi.

Milovníci prechádzok v prírode, najmä vysokohorskí turisti ho môžu vidieť v Nízkych Tatrách, vo Vysokých Tatrách i v Belianskych Tatrách. Rastie od horského až po alpínsky stupeň hlavne na žulovom podklade, výnimočne aj na vápencoch, často medzi kosodrevinou. Je obľúbenou zložkou potravy pre svišťa vrchovského.

Horec bodkovaný – obľúbená potrava svišťa vrchovského

Liečivé účinky tejto rastliny sú pomerne známe už veľmi dávno – extrakt z hrubého podzemku sa využíva ako súčasť liečivých čajov a žalúdočných likérov. Liehovinám dodáva zvláštnu chuť a vôňu. Pre túto významnú vlastnosť ho ľudia na niektorých miestach takmer úplne v minulosti vyhubili.

V súčasnosti sa vyskytuje dosť vzácne. Vo voľnej prírode na území Slovenska sa zbierať nesmie, patrí k úplne chráneným druhom národného významu. Spoločenská hodnota jedného jedinca dosahuje 26,56 € (800 Sk).

Danica Božová
Foto: Vladimír Boža